

bi govorile za križanje dveh različnih osnov. Zato je še teže pojasniti imensko gradivo. Rusko Obrovo je najbolj verjetno iz osebnega imena, pri srbohrvaškem Obrov in Obrovac⁸ pa je mogoče misliti tudi na slov. in sbh. o b r o v 'okop, meja med njivama'. Slovensko Obir, dial. Obêr, Obêrja, napisano 1560 Obier⁹, pa skoraj gotovo ne more biti od o b e r že zaradi deklinacije. Morda je svojilna izvedenka s pripono -jъ iz osebnega imena. Vendar so podobna imena Obirsko, 1154 Obriach¹⁰ in Oberč pri Vitanju, 1771—2 Obierz, Obirz¹¹. Ker je Obir samotna, izolirana gora, je mogoče pri teh imenih misliti tudi na krajeписni pojem 'nabreklina'. Nepojasnjene pa ostanejo Obrne v Bohinju, 1493—1501 Obernach¹², in Obrje na Posavju, 1490 Albriach¹³.

Morda je še kje drugje po Slovenskem kakšna narečna beseda ali ime, ki bi pomagala pojasniti to težavno skupino. Dobrodošel bi bil vsak podatek. Niti slovenski dialektični besedni zaklad niti imena še niso sistematično zbrana in marsikdo pri nas bi z veseljem sodeloval pri tem delu, če bi se zavedal posameznih problemov.

¹ Skok, Etnolog VII, 68 in 70. ² Kelemina, GMS XIV, 85. ³ Bach, Deutsche Namenkunde II, 2, 80. ⁴ M. Kos, STL. ⁵ Kaspret, Gradivo, rkp. ⁶ Lessiak, Carinthia 1922, 6. ⁷ Machek, Slavia XX, 214. ⁸ Vasmer, REW II, 244. ⁹ IOA, 114. ¹⁰ Jaksch, MDC III, 352. ¹¹ Mell-Pirchegger, Gerichtsbeschr., 402 in 428. ¹² M. Kos, STL.

F. Tomšič

ŠE O VELIKI ZAČETNICI

Ko še ni izšel moj članek o mali začetnici v JiS, št. 4—5, je dobilo uredništvo dva dopisa, ki oba obravnavata vprašanje velike in male začetnice, in sicer oba s sadjarskega področja. Oba pisca, prof. Ado Darian in prof. Danica Bizjak, sta pisala zaradi člankov, ki jih je v mesečniku Sadjarstvo, vinarstvo in vrtnarstvo, št. 9—11 iz leta 1955, napisal pomolog prof. Josip Priol. Ta namreč zahteva, naj se vsa imena sadnih sort brez izjeme pišejo z veliko začetnico, ker da so lastna imena in da edino takšna pisava ustreza Slovenskemu pravopisu. Oba pisca dopisov odklanjata Priolovo stališče. Stvar sega v sedanji obliki resda samo na sadjarsko področje, pa se prav lahko razširi na vsako drugo, je torej pereča in zato potrebna, da si jo ogledamo nekoliko natančneje.

Kaj pravzaprav prof. Priol zahteva in kako je prišel do svojih sklepov? Pisec ugotavlja, da so doslej pisali pomoločka imena neenotno, včasih z veliko, včasih z malo začetnico, vendar brez pravega kriterija. Nespametno in nelogično da je, če pišemo imena sort, ki so imenovane po slavnih pomologih, genetikih in drugih zaslužnih možeh, z malo začetnico, kot n. pr. Cox oranžna reneta — cox ali celo koksova oranžna reneta, Loeschnigova reneta — loeschnigova ali lešnikova reneta, Baumannova reneta — baumannova reneta itd. Z veliko da se morajo pisati tudi imena takšnih sort, ki niso imenovana po raznih osebah, kot n. pr. Bobovec, Mošancelj, Krivopecelj, Kanadka itd. S tem se namreč poudari

položaj, ki ga ima sadna sorta »kot enkratno individuum s svojim posebnim življenjem, zgodovino in nespremenljivim karakterjem v odnosu do botanične družine, roda in sadne vrste«; tem pridemo do enotne pisave in bomo pisali tako kot vsi narodi, slovanski, romanski in germanski. To svoje prvo obravnavanje takole sklepa: »Na osnovi razloženih dejstev nam ne bo težko napraviti zaključek, da je logično in pravilno, da pišemo v bodoče tudi v slovenščini imena sadnih sort izključno z veliko začetnico, kakor to delajo vsi mali in veliki kulturni narodi.« V prihodnji številki se pisec spet dotika istega vprašanja. Spočetka se sklicuje na § 4 Slovenskega pravopisa 1950 in prihaja do tegale spoznanja: »Analogno spadajo med občna imena tudi imena naših sadnih vrst: jablana, hruška, kutina itd., ki jih pišemo z malo začetnico. Imena sadnih sort so pa lastna imena, ki poznamujejo posamezne določene osebe z njihovim posebnim življenjem, zgodovino in v določenih mejah nespremenljivim karakterjem: Mošancelj, Kanadka, Bobovec, Krivopecelj, Jonathan, Cox oranžna reneta itd., in jih moramo pisati zato v smislu Slovenskega pravopisa z veliko začetnico. Upam, da je sedaj ta zadeva nedvoumno in dokončno razčiščena, saj bi bilo tudi res nespametno in do neke mere celo drzno boriti se proti namenu Slovenskega pravopisa, ki so ga sestavili naši priznani filologi s F. Ramovšem in O. Župančičem na čelu.«

Preden bomo natančneje preskusili trdnost vsega tega dokazovanja, se moramo ustaviti ob piščevem neomajnem zaupanju v Slovenski pravopis, kakor se razodeva iz njegovih besed, in se z začudenjem vprašati, kako da ga ni premagala radovednost in ni šel gledat v slovar istega SP, kako so tam v praksi izpeljana tista načela, o katerih je prepričan, da so izražena spredaj v pravopisnih pravilih. Prof. Darian je to napravil in našel, da imen za sadne sorte SP niti enkrat ne piše z veliko začetnico, ampak zmeraj z malo: burgundec (111), kanadka (268), kosmačka (300), parmena (499), reneta (695), rizling (702), voščenska (862). Kaj sedaj, ko »naši priznani filologi« tako očitno in še trdovratno povrhu grešijo proti temu, kar je prof. Priol našel v SP? Že iz tega se vidi, da je postavil vse dokazovanje na napačno podlago.

Prof. Priol izhaja namreč s stališča, da se mora vsako lastno ime pisati z veliko. O tej stvari ne bom še enkrat govoril (gl. Jezik in slovstvo, št. 4—5, str. 114—116). Vendar to še ne bi bilo tako hudo. Ne morem najti pravega vzroka, zakaj naj bi bila n. pr. beseda reneta lastno ime v primeri z besedo jabolko ali, če drugače povem, zakaj naj bi bila imena sort lastna, imena vrst pa občna imena. Poskusimo razložiti s primerom od drugod. Recimo, da ima beseda človek takšen položaj kakor ime vrste jabolko, potem imajo imena delavec, kmet, izobraženec podobno vlogo kakor imena sadnih sort reneta, parmena itd. in so po logiki prof. Priola lastna imena in jih moramo pisati z veliko. Pomisliti je treba tudi to, da pomeni reneta »enkratno individuum« prav toliko kot jabolko, le da gre enkrat za nižjo in drugič za višjo stopnjo, ali če hočete, enkrat za ožji, drugič pa za širši krog. Prav pri tem dokazovanju je napravil pisec hudo napako. Vzporeja namreč tole, da je sorta do vrste ali družine v enakem razmerju kakor

Dimka ali Luca do rodu govedo. Ravno to pa ni res! Enako razmerje se pokaže, če primerjamo kravo in govedo. Če vzamemo sedaj med kravami kak čisto določen osebek in mu damo tudi posebno ime (kakor med ljudmi Ančka, Micka), imamo šele opraviti z lastnim imenom. Nesreča za dokazovanje prof. Priola pa je v tem, da takšna individualizacija pri sadju sploh ni mogoča. Imen namreč ne dajemo enemu samemu jabolku, ampak vsej sorti, ne gre torej za individuum kot posameznika, ampak kvečjemu za individualno vrsto, torej za množico osebkov enake oblike in enakih drugih lastnosti. Pri kravah lahko pišemo dimka in Dimka, pač po tem, kaj imamo v mislih. Če mislimo poljubno kravo izmed krav s temno kožo, bomo zapisali z malo začetnico, če pa mislimo med njimi čisto določeno kravo, kravo takšnega imena, bomo zapisali veliko začetnico. Tudi psu volčjaku včasih pravimo volk, z veliko pa pišemo samo takrat, kadar takega psa tudi kličemo z imenom Volk, ker bi mu sicer lahko rekli tudi Hektor, Nero ali kaj podobnega.

Če torej naši sadjarji zahtevajo, da je treba pisati imena sadnih sort z veliko, morajo z isto pravico zahtevati to tudi za imena sadnih vrst, rodov in družin, sicer bodo v resnici pisali »brez pravega kriterija«. Pisati bodo morali z veliko tudi vsa druga botanična imena, pa naj gre za rod, družino ali vrsto. Prav isto bi se moralo potem zgoditi tudi v drugih strokah, v zoologiji, kemiji, medicini, geologiji itd., saj se dá tudi tam postaviti vprašanje prav tako kakor v sadjarstvu. In kaj bi bil končni uspeh? Prej ali slej bi pisali vse samostalnike z veliko začetnico, kakor je to v navadi v današnji nemščini.

Pričakovali bi, da bo vsaj prof. Priol sam v svoji pisavi dosleden. Ne bi smel namreč pisati Baumannova reneta, ampak Baumannova Reneta, saj je po njegovem že sama reneta lastno ime in ima zato ne glede na spremstvo pravico do velike črke, prav tako tudi n. pr. bobovec : Rdeči Bobovec. Pisati bi bilo treba torej tudi Mičurinova Rdeča Reneta, saj je rdeča reneta že sama zase sadna sorta, reneta pa prav tako. Prav ima prof. Priol pri pisavi imen tiste sorte, ki so imenovane po osebah (pri tem pa pravopisu seveda ni nič na tem, ali so ti možje »slavni« in »zaslužni«), vendar ima prav samo tam, kjer gre za pridevnike, ki so izpeljani iz lastnih imen s pripono -ov (gl. SP, § 14), n. pr. Baumannova reneta. Popolnoma nemogoče pa je pisati Coxoranzna reneta, ker to bi bilo prav tako, kakor če bi zapisali Baumann reneta, prav bi bilo torej Coxova oranzna reneta (oziroma »po novem« Coxova Oranzna Reneta). V zmoti pa je prof. Priol spet tam, kjer je sadna sorta dobila ime naravnost po osebi: pisati je treba jonatan in ne Jonathan. O takšnih stvareh SP razločno govori v § 13: »Kadar osebno ime zaznamuje predmet in ne več določene osebe, postane občno ime in se piše z malo začetnico.« Med zgledi za to navaja: volt, amper, rentgen, ford, tolminec, vipavec, haložan, jurček itd. Veliko potrebnije se mi zdi, da bi se sadjarski strokovnjaki odločili ne samo za to, da se takšna imena pišejo z malo, ampak tudi v domači obliki, kakor se je kaj takega v drugih strokah že precej udomačilo. Izgovor, da nas tujci ne bodo razumeli, ko bodo brali, ni prav nič tehten. Kdor se bo

toliko potrudil, da bo slovensko bral, bo razumel tudi ime sadne sorte, če bo razumel drugo besedilo. Sploh se mi zdi, da prof. Priol preveč poudarja ozir na druge narode in jezike. Vprašanja, kakor se tukaj obravnavajo, je treba zmeraj reševati v zvezi z vsem razvojem domačega knjižnega jezika in njega izročilom. Kar je drugod mogoče v lepem skladu s pisnimi navadami, je lahko pri nas hudo tuje in s stališča organskega razvoja pisave napačno. Kulturnost kakega naroda pa se prav gotovo ne meri po tem, ali pogosteje ali manj pogosto piše veliko začetnico.

Če po vsem tem presodimo novosti, ki jih skuša vpeljati prof. Priol, moremo sicer reči, da je imel najboljšo voljo, poenotiti slovensko pisavo v sadjarstvu, da pa je njegovo dokazovanje na šibkih nogah, ker za kaj takega je potrebno solidno znanje jezika in pravopisa (v celoti in podrobnostih). Zato nekam čudno zveni njegova samozadovoljna ugotovitev, da je sedaj »ta zadeva nedvomno in dokončno razčiščena«, in mu prav radi pritrdimo, da je »res nespametno in do neke mere celo drzno boriti se proti namenu pravopisa«. Ob koncu pa še tole. V jeziku je dosti vprašanj, na katera si nestrokovnjak ne zna zmeraj odgovoriti. Pri nas se je že uveljavila navada, da si strokovnjaki z drugih področij v takih primerih poiščejo pomoči pri strokovnjakih slavistih. Čudno ali pa, če hočete, značilno je, da sadjarski strokovnjaki ne znajo ali pa nočejo na to pot, čeprav je priložnosti za to dovolj. Dokler se kdo kljub neznanju z jezikovnimi vprašanji igra za domačo zabavo, mu tega nihče ne more zameriti. Hujše je, če nazoni takšnih ljudi o jeziku in pravopisu po strokovnem časopisju in šolskih knjigah prodirajo med šolsko mladino in se skušajo uveljaviti tudi z živo besedo v naših strokovnih šolah, tu morda v milejši, tam pa mogoče v ostrejši obliki. Mislim, da je že zadnji čas, da se iz šol odpravi razvada, da učitelji drugih strok ali iz neznanja ali pa hotoma iz vase zaverovane samovolje podirajo to, kar slavist včasih s težavo postavi.

Iz Celja sprašuje tov. G. Grobelnik, kako naj se pišejo imena (firme) podjetij sredi stavka. Za zgled navaja tri primere: 1. prijavljamo za vpis v register gospodarskih podjetij Trgovino z usnjem in čevljarskimi potrebščinami »Usnje«, Ljubljana; 2. referent je govoril o tarifnem pravilniku Tovarne emajlirane posode »Emajl« v Celju; 3. ustanovili so Tovarno papirnatih konfekcije in embalaže »Golob«. Vsi trije primeri so samo na videz enake vrste. V prvem gre za to, kar imenuje SP v § 23 »določeni naslov«, to se pravi, da je ime podjetja že samo zase stavek in se zato prva beseda piše z veliko (prijavljamo za vpis podjetje: Trgovina z usnjem...). V tem primeru je upravičena pisava z veliko. V vsakdanjem, tudi poslovnem življenju pa to ni potrebno, ker čutimo, da je ime podjetja Usnje, ki ima ob sebi dostavek (apozicijo) »trgovina z usnjem in čevljarskimi potrebščinami«, torej nekaj takega, kar vidimo v drugem in tretjem primeru. Pomagali bi si lahko s prisposodob: to so pesmi slovenskega pesnika Franceta Prešerna; nikomur ne bo prišlo na misel, da bi zapisal Slovenskega pesnika, saj je ime samo povedano z besedama Franceta Prešerna. V vsakdanji rabi pišemo sredi stavka n. pr.

kraljevina Grčija, v besedilu mednarodne pogodbe pa seveda Kraljevina Grčija, ker mislimo strogo uradni naslov te države.

Rešiti pa je treba vprašanje, kako se pišejo imena podjetij, ki nimajo tako imenovanega fantazijskega dodatka. Ali bomo pisali: naročil sem pri Mestnem pečarstvu v Ljubljani ali pri mestnem pečarstvu v Ljubljani? Po mojem je bolj priporočljiva pisava z malo, saj pišemo tudi ekonomska srednja šola v Celju, ekonomska srednja šola v Ljubljani, strojni oddelek tehnične fakultete v Ljubljani itd. Tu gre za nekaj, kar bi smeli imenovati vrstna imena, in ta niso lastna imena v ožjem pomenu. Pri njih je poudarek, ki ga daje lastno ime, na imenu kraja. Zato je seveda pravilna pisava: svet za prosveto in kulturo okrajnega ljudskega odbora Novo mesto, kmetijska zadruga Velike Lašče itd. Za pisavo z veliko bi se v takšnih primerih odločili samo takrat, kadar bi se bilo bati nejasnosti ali zamenjave.

Milena Topolovec

KULTURA MATERINEGA JEZIKA V SREDNJI ŠOLI

Kultura materinega jezika v srednji šoli še ni povsem zadovoljiva. Medtem ko posvečamo dovolj pažnje slovnici, tudi historični, čeprav je slovnični pouk včasih preveč verbalističen, ne gojimo niti ustno niti pismeno dovolj estetske strani jezika.

Jezik višješolcev je povečini presenetljivo ubog, okoren in suh, besedni zaklad zelo omejen. Marsikdo celo prav zato ne more pokazati svojega znanja, ker se ne zna primerno izražati. Le pri redkih lahko govorimo o lastnem stilu, o lahkotnem in bogatem izražanju.

Dijaki pazijo na pravilen jezik v glavnem le pri slovenskih urah; pri drugih predmetih mnogo manj. Kadar pa samostojno nastopajo, na primer na mladinskih konferencah, govore marsikdaj žalostno spakedranščino, ki ni ne narečje ne pogovorni jezik in je preplavljena z nepotrebniimi izposojenkami in tujkami.

Ugotovitev o pomanjkljivem jezikovnem znanju je tembolj žalostna, ker se uče dijaki domače besede, odkar hodijo v šolo; drugi narodi, ki si niso ohranili svoje govorice s tolikimi žrtvami, posvečajo kultiviranju materinega jezika od malega še veliko več pažnje.

Nekaj krivde za pomanjkljivo jezikovno znanje je morda na predmetnem profesorju, če mladine ne uvaža dovolj v bogastvo in lepote jezika; nekaj tudi na profesorjih tistih predmetov, pri katerih je treba mnogo govoriti, ker ocenjujejo v glavnem le strokovno znanje, ne glede na bolj ali manj pravilno jezikovno posredovanje znanja. Prav tako posvečajo dijaki materinščini premalo pažnje pri prevajanju iz tujih jezikov, ki je vsaj v nižjih razredih bolj dobessedno kot smiselno. Kot posledica takih površnosti se ukorenini v jeziku dijakov vrsta sintaktičnih in stilnih napak, ki jih kasneje težko iztrebimo, na primer raba osebnih